

Wat is humanisme?

Het woord 'humanisme' is afgeleid van het Latijnse 'humanitas'. In het woord zitten twee betekenissen vevat, namelijk 'mens-zijn' en 'het streven naar menselijkheid'. In het humanisme staan beide elementen centraal. Het Humanistisch Verbond beschouwt humanisme als een levensbeschouwing die bij het interpreteren van de wereld en de plaats van de mens uitgaat van de 'redelijke en zedelijke vermogens' van de mens. Drie aspecten van het humanisme zijn daarbij van belang: levensbeschouwing, levenskunst, en moreel en politiek streven. Ieder van deze aspecten hangt samen met humanistische waarden: persoonlijke vrijheid, culturele creativiteit en sociale rechtvaardigheid.

Humanisme als levensbeschouwing

Het humanisme is een levensbeschouwing, een geheel aan opvattingen over de wereld en de plaats van de mens daarbinnen, een interpretatie van de wereld en de mens. Een levensbeschouwing geeft antwoord op de grote vragen. Vragen zoals wat de zin van het leven is, wat waardevol is, wat er met de mens gebeurt na de dood, of het bestaan wel een doel heeft, waarom het kwade bestaat, etc.

In de moderne Westerse samenleving hebben de traditionele levensbeschouwingen, zoals het Christendom, niet meer de betekenis die ze vroeger hadden. Minder mensen zijn gelovig maar natuurlijk zijn mensen nog steeds op zoek zijn naar inspiratie, zingeving en antwoorden op levensbeschouwelijke vragen.

Het humanisme gaat in haar levensbeschouwing niet uit van het bestaan van een bovenmenselijke of bovennatuurlijke macht of kracht, zoals een God. Humanisme wordt daarom ook wel een ongodsdienstige levensbeschouwing genoemd. Humanisten gaan uit van menselijke redelijke en zedelijke vermogens. Humanisten hebben – anders dan sommige religies – geen definitieve antwoorden. Als iemand morgen een goed nieuw antwoord bedenkt op de vraag waarom we hier zijn dan moet daar over nagedacht kunnen worden. Ook gelooft het humanisme niet in antwoorden op vragen over het onkenbare. Wat er na de dood gebeurt kunnen we niet met menselijke vermogens weten. Humanisten weten sommige dingen dus gewoon niet, en over veel andere dingen twijfelen ze. En dat twijfelen, dat voortdurend bereid zijn om levensbeschouwelijke vragen en antwoorden in het licht van nieuwe informatie opnieuw te bezien, is misschien wel één van de belangrijkste kenmerken van het humanisme.

Sommige humanisten noemen zich overigens wel religieus, andere humanisten zeggen niet te weten of iets is tussen hemel en aarde en daarover dus ook geen uitspraak kunnen doen. Deze diversiteit aan opvattingen vinden humanisten belangrijk en waardevol.

Humanisme als levenskunst

'Levensbeschouwing' klinkt als een wat afstandelijk denkproces, maar is vooral een actief proces van inspirerende, morele en emotionele aard. De humanistische levensbeschouwing is erop gericht van het leven iets goeds en moois te maken. Om een leven te leiden waarmee je instemt, waar je bewust voor kiest, waar je aandacht aan besteed. Dit streven wordt ook wel 'levenskunst' genoemd.

Volgens humanisten is het leven zo waardevol dat je het niet zomaar voorbij mag laten gaan maar moet proberen er een 'kunstwerk' van te maken. Iedereen moet op zijn eigen manier vorm geven aan het leven. Er zijn geen vaste regels die je verplicht bent na te volgen.

Levenskunst is een streven waarbij je uit allerlei inspiratiebronnen kunt putten. Humanisten willen graag dat mensen zich ontwikkelen en vormen, op geestelijk, moreel en emotioneel

gebied. Deze ontwikkeling komt wat humanisten betreft het best tot stand als je nieuwsgierig bent maar ook kritische vragen stelt, zelf nadenkt en naar anderen kunt luisteren. Vandaar ook het motto van het Humanistisch Verbond: zelf denken samen leven.

Humanisme als moreel en politiek streven

Humanisme is niet alleen een ongodsdienstige levensbeschouwing gericht op levenskunst maar humanisme is ook een moreel en politiek streven. Humanisten vinden de menselijke waardigheid erg belangrijk. Menselijke waardigheid is zowel voor het individu als voor de samenleving belangrijk.

Menselijke waardigheid vraagt van het individu om elk ander mens serieus te nemen, te zien als een ander, gelijkwaardig mens, die andere meningen heeft, andere voorkeuren, andere problemen. Het erkennen van de menselijke waardigheid van een ander vraagt om karaktereigenschappen zoals 'tolerantie', 'nieuwsgierigheid', 'openheid'. Het humanisme streeft ernaar om deze eigenschappen te verbreiden onder zoveel mogelijk mensen.

Maar humanisten beseffen ook dat een betere wereld voor alle mensen niet alleen maar van individuele personen en hun karakter afhangt. Menselijke waardigheid vraagt ook om een rechtvaardige samenleving waarin mensen voldoende en gelijke kansen hebben, waarin mensen vrij zijn en waarin iedereen de mogelijkheid heeft zich te ontwikkelen en ontplooien. Een samenleving moet voldoende ruimte voor verschil toelaten en pluraliteit niet als bedreiging zien.

Menselijke waardigheid heeft een fatsoenlijke en rechtvaardige politiek nodig, zowel nationaal als internationaal. In het publieke debat spreken humanisten zich daarom regelmatig uit tegen onrecht en over thema's als armoede, sociale ongelijkheid, etnische tegenstellingen, het milieu, mensenrechten enzovoort.

Het politieke en morele streven van de humanistische beweging komt in Nederland onder meer naar voren in het werk van het humanistische instituut voor ontwikkelingssamenwerking HIVOS, Aim for Human Rights en Humanitas.

Humanistische waarden: persoonlijke vrijheid, culturele creativiteit, sociale rechtvaardigheid
De nadruk op de redelijke en zedelijke mens impliceert persoonlijke vrijheid. De individuele mens moet de vrijheid en verantwoording krijgen en nemen om zijn of haar plaats in de wereld te bepalen. Humanisten hechten daarom veel belang aan deze waarde, en aan verwante waarden zoals autonomie en individuele verantwoordelijkheid.

Voor humanisten is bij het ontwikkelen van een levensvisie onder meer de menselijk cultuur van belangrijk omdat dit ruimte geeft aan de verbeelding en de ervaring van het mooie in het leven. Het gaat dan over verwondering, geraakt worden door andere mensen, door kunst, door films en muziek.

Hedendaags humanisme grijpt terug op de traditie van het streven naar humaniteit, waarbij humaniteit verwijst naar het handelen in de wereld, dat er op is gericht een goed leven voor allen mogelijk te maken.

Iemand die zich alleen bekommert om zijn hoogstpersoonlijke geluk en die zich niets aantrekt van de zwakkeren in de samenleving, is vanuit humanistisch perspectief geen volledig mens.

Het humanisme als levensbeschouwing brengt in die zin sociale verplichtingen met zich mee, en meent dat daadwerkelijke autonomie gepaard gaat met maatschappelijk engagement.